

Регіоналістика. Краєзнавчі студії

УДК: 930. 2:7.074(737.1)

Бакалець О. А.

**РОЛЬ ГАЛИЦЬКО-РУСЬКИХ ГРОШИКІВ ТА ЛЬВІВСЬКИХ НАПІВГРОШІВ
В ГРОШОВОМУ ОБІГУ ПОДІЛЬСЬКОГО КНЯЗІВСТВА
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIV – НА ПОЧАТКУ XV СТ.**

Автор розвідки робить спробу проаналізувати та узагальнити вже відомі та нововведені до наукового обігу знахідки скарбів монет XIV – початку XV ст., виявлені на території історичного Поділля, у яких присутні срібні галицько-руські грошики та львівські напівгроші Червоної Русі, показати їх домінуючу роль серед масиву іноземних та місцевих грошей досліджуваного періоду.

Ключові слова: Галицька (Червона) Русь, празький гріш, галицько-руський грошик, квартник, львівський напівгріш, мідний пул, монетний двір, подільський півгрошик.

Актуальність теми. Важливим засобом для розвитку сільського господарства, ремесла і торгівлі, будівництва укріплених міст у Подільському князівстві другої половини XIV – початку XV ст. було поширення у грошовому обігу срібних монет: празьких грошів королівства Чехії, джучидських дирхем Золотої Орди, коронних грошів, напівгрошів, тернаріїв, денаріїв, мідних пулів Польського королівства, денаріїв Великого князівства Литовського, Угорського королівства, грошів, напівгрошів Молдавського князівства, «подільських півгрошиків» Подільського князівства часу карбування Костянтина Коріатовича (1380–1391). Зібрана нами топографія знахідок подільських скарбів досліджуваного періоду переконливо свідчить про широке використання населенням Поділля польських монет, переважно грошів, квартників, напівгрошів та денаріїв.

Проблемі виникнення та функціонування срібних галицько-руських грошиків, львівських напівгрошів та мідних пулів, карбованих на Львівському монетному дворі, їх участі у внутрішній та зовнішній торгівлі Галицької (Червоної) Русі, Поділля та інших землях України, Литви, Польщі, Молдавії, присвятили свої наукові розвідки відомі в Україні та за кордоном нумізмати: М.Ф. Котляр [18; 19; 20; 21; 22], В.В. Зварич [14; 15], А.Л. Крижанівський [23; 25; 26], Р.В. Шуст [14; 33], О.Г. Погорілець, [29; 30; 31], Р.В. Саввов [27; 28; 29], А.В. Шостопап [31; 32], О.А. Бакалець [1–8], Г. М. Голиш [10], К.В. Болсуновський [11], В.К. Гудельман [12], Г.А. Козубовський [16; 17], Н. В. Дорофієва, З. М. Комаринська [13] та інші дослідники.

Мета розвідки – на основі раніше виявлених та нових знахідок на території Поділля львівських квартників та півгрошів другої половини XIV– початку XV ст. показати історичну роль цих монет у грошовому обігу Подільського князівства. Нами зафіксований 101 подільський скарб другої половини XIV–XV ст., в яких у 43 присутні галицько-руські грошики Казимира III, Людовіка Угорського, Владислава Опольського, квартинки та напівгроші Владислава Ягайла, відкарбовані на Львівському монетному дворі у 1351–1408 рр. [2].

Галицько-руський грошик (квартник) – назва срібної монети, яка карбувалися на Львівському монетному дворі після захоплення польським королем Казимиром III (1333–1370) м. Львова та частини земель Галицько-Волинського князівства після 1349 р. Грошик дорівнював половині найбільш поширеного у Центральній та Східній Європі празького гроша чеських королів: Вацлава II (1278–1305), Яна Люксембургського (1310–1346), Карла I (1346–1378), Владислава IV (1378–1419) (Рис. 1). На думку В.В. Зварича назва квартник (польською *kwartnik* – чверть) походить від срібної польської монети, яка дорівнювала 1/4 скойця або 1/96 польської срібної гривні вагою 200 г [12, с. 70].

Майже кожний другий український скарб монет XIV–XV ст., на думку М.Ф. Котляра, містив празькі гроші, вага яких коливалася від 3,7 г на початку XIV ст. до 2,7 г на початку XV ст., діаметр – із 30 мм – до 26 мм, а проба срібла – від 938 до 900 [11, с. 63 – 64]. Дослідник у

своїх працях, на основі письмових та скарбових джерел довів, що празькі гроші з'явилися у Галицькій землі і на Волині у 30–40-х роках XIV ст., а згодом звідси розповсюдилися на Поділля, Київщину, Сіверщину, на білоруські, молдавські та московські землі [18; 19].

Але дані, одержані у нашій топографії скарбів Поділля, переконливо доводять, що празькі гроші у другій половині XIV ст., займають лише третє місце у грошовому обігу регіону, вони присутні у 19 (33,64 %) скарбах із 62 досліджених. У XV ст. вони займають уже перше місце – цей номінал міститься у 20 змішаних скарбових комплексах (52,63%) із 38 зафіксованих на подільських землях [6, с. 12].

Основною фракцією празького гроша, його половиною в Галичині та у Подільському князівстві у другій половині XIV – на початку XV ст. були срібні напівгроші – галицько-руські грошики Казимира III, Людовіка Угорського, Владислава Опольського, Владислава Ягайла та львівські напівгроші Ягайла.

Цінними джерелами про самостійну організацію карбування місцевих монет у м. Львові є міські книги 1382 – 1389 рр. та розрахункові книги Львівського магістрату 1404–1414 рр., з яких ми черпаємо дані про роботу монетарні, шляхи збору сировини для виготовлення срібних і мідних монет, про монетних майстрів. Так, серед обслуговуючого персоналу монетного двору було 50 спеціалістів: гравери, слюсарі, золотники, молотобійці, ковалі, вартові, відповідальний за пробу і вагу вардайн і писар [13, с. 59]. Карбувалися монети на круглих срібних і мідних заготовках з допомогою штемпелів. Монетарня належала польському королю, і весь дохід від її діяльності надходив у королівську скарбницю.

На аверсі галицько-руських грошиків у центрі, на все поле монети, зображений крокуючий лев вліво – герб Галицької землі і Львова, навколо якого, поміж крапковими обідками відкарбована легенда «MONETA RUSSIE» («Монета Русі»). На реверсі грошиків 1337–1399 рр. розміщувалася монограма монетного сеньйора – увінчані короною літери «К» на монетах Казимира III (1333 – 1370), «W» – на монетах намісника Галицької Русі Владислава Опольського (1372 – 1378), «L» – для монет короля Людовіка Угорського (1342 – 1382) (Рис. 4). Вага львівських монет була різною: Казимира III – 1,55 г, Владислава Опольського – 1,24 г, Людовіка Угорського – 1,12 г, Владислава Ягайла – 0,96 – 0,80 г. Проба усіх галицько-руських грошиків залишалася стабільно високою – 875, а діаметр – 18–19 мм [2, с. 24].

У 1351–1382 рр. Львівський монетний двір карбував також мідні пули, які відігравали у грошовому обігу Галичини роль дрібної розмінної монети для місцевої торгівлі, тому у подільських землях вони не зафіксовані. Один галицько-руський грошик (квартник) дорівнював 6–8 мідним пулам [13, с. 47].

У 1399 – 1414 рр. король Владислав Ягайло, поряд з важчими коронними півгрошами краківського виробництва, карбував львівські срібні півгроші 500 проби, вагою 1,58 г, діаметром 21 – 22 мм із зображенням крокуючого на задніх лапах лева, з легендою «MONETA LEMBERG» («монета Львова») та зображенням орла на іншому боці монети. Нами за останніх 16 років у 14 скарбах Поділля зафіксовано 280 таких монет [1].

На початку XV ст., за часу правління короля Владислава Ягайла, відбулася уніфікація польської грошової системи, були ліквідовані залишки автономії Галичини, що відбилося на карбуванні місцевої галицької монети. У грошовому обігу першої третини XV ст. запанували переважно коронні гроші, напівгроші, третяки і денарії.

Дослідник грошового обігу України доби середньовіччя М.Ф. Котляр у своїх наукових дослідженнях: «Грошовий ринок Галицької Русі другої половини XIV – першої чверті XV ст. (1966 р.), «Галицька Русь другої половини XIV – першої чверті XV ст. (1968 р.), «Грошовий обіг на території України доби феодалізму (1971 р.), «Монетні скарби Поділля як історичне джерело» (1980 р.), «Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV – XVIII ст. (1981 р.)» [18; 19; 20; 21; 22], на основі скарбового матеріалу та письмових джерел, детально прослідкував послідовність емісії та динаміку метрологічних характеристик галицьких і львівських напівгрошів, які подані у розширеній нами таблиці № 1.

Таблиця 1. Метрологічна характеристика галицько-руських грошків та львівських напівгрошів другої половини XIV - початку XV ст.

№ п/п	Назва монети, правителя	Діаметр	Вага	Проба	Роки карбування
Галицько-руські грошки – руські напівгроші					
1.	Казимир III (1333–1370)	18–19 мм	1,55 г	875	1351–1354 pp., 1370 p.
2	Владислав Опольський (1372–1378)	18–19 мм	1,24 г	875	1372–1378 pp., 1386 p.
3	Людвік Угорський (1342–1382)	18–19 мм	1,12 г	875	1379–1382 pp.
4	Владислав Ягайло (1386–1434)	18 мм	0,96 г	875	1389–1399 pp.
Львівські напівгроші					
5	Владислав Ягайло (1386–1434)	20–21 мм	1,58 г	500	1399–1408 (1414) pp.

Карбування галицько-руських грошків – квартників розпочалося у Львові на початку 50-х років XIV ст., після падіння Галицько-Волинської держави. Спочатку вони обслуговували грошовий обіг цього регіону, а у другій половині XIV – на початку XV ст. грошки активно включилися у грошовий обіг Волинського, Подільського, Київського, Молдавського князівств та Східної Польщі. Звернемося до скарбового матеріалу, виявленого на Поділлі у кінці XX – на початку XXI ст.

У 101 подільському скарбі, досліджених М.Ф. Котляром, Р.В. Саввовим, А.Л. Крижанівським, Р.В. Шустом, О.Г. Погорільцем, О.А. Бакальцем, А.В. Шостопалом, О.В. Пінкасевицем, у 43 (43 %) містяться галицько-руські грошки та львівські напівгроші. Розглянемо топографію розміщення скарбів за 4 подільськими областями, користуючись складеною нами таблицею № 2.

Таблиця 2. Топографія розміщення скарбів монет другої половини XIV – XV ст. на території Поділля

№ п/п	Область	Всього скарбів	Скарби др. пол. XIVст.	Скарби XV ст.
1	Вінницька	32	14	18
2	Хмельницька	31	23	9
3	Тернопільська	14	6	8
4	Черкаська	23	20	3
<i>Всього</i>	<i>4 області</i>	<i>101</i>	<i>63</i>	<i>38</i>

Як видно із таблиці № 2 з 101 виявлених і зафіксованих комплексів 17 країн та князівств-емітентів, 63 припадали на другу половину XIV ст., а 38 – на початок XV ст. У 43 подільських скарбах присутні 3159 срібних галицько-руських грошків та напівгрошів львівського карбування (Див. табл. № 3).

Таблиця 3. Знахідки монет м. Львова у скарбах Поділля

№	Область	XIV ст.	XV ст.	Всього
1	Вінницька область	12	3	15
2	Хмельницька область	13	4	16
3	Тернопільська область (східна частина)	4	4	8
4	Черкаська область (західна частина)	2	1	3
	<i>Всього</i>	<i>31 (48,3%)</i>	<i>12 (32, 42%)</i>	<i>43 (48,12%)</i>

Перше місце в скарбах Поділля другої половини XIV ст. займають галицько-руські грошки львівського карбування, вони присутні у 31 (48,16 %) скарбах (13 у Хмельницькій та

12 Вінницьких областях). На другому місці знаходяться тезаврації срібних монет Золотої Орди, вони містяться у 25 (40, 32 %) скарбових комплексах, на третьому місці – празькі гроші Чехії, які присутні у 19 (30,64 %) скарбах. На четвертому місці перебували 110 «подільських півгрошків» Подільського князівства часу правління Костянтина Коріатовича (1380 – 1391), вони містяться у 17 (27, 41 %) подільських скарбах досліджуваного періоду. Коронні польські монети краківського карбування займають в скарбах Поділля лише п'яте місце, вони присутні у 14 (22, 58 %) зафіксованих скарбах. На шостому місці перебувають денарії Угорщини та Великого князівства Литовського (у 7 скарбах Угорщини та у 6 комплексах Литви), на сьомому – гроші та півгроші Молдавського князівства Петра Мушата і київського князя Володимира Ольгердовича (у 6 (9,67%) скарбах відповідно), на восьмому – грошени та шиллінги Тевтонського Ордену в Пруссії, денарії Австрії та Сілезії, які містяться у 2 (3,22%) подільських скарбах. На дев'ятому місці в нашому дослідженні знаходяться монети Візантійської імперії, Золотої Орди та Новгород-Сіверського князівства – по одній знахідці (1, 61%) [5, с. 20 – 24].

Кількісний склад 43 скарбів, у яких присутні квартники польських королів Казимира III, Людовіка Угорського, Владислава Опольського, Владислава Ягайла та львівських напівгрошів Ягайла можна прослідкувати у таблиці № 4.

Таблиця 4. Присутність срібних напівгрошів Львівського монетного двору у подільських скарбах другої половини XIV – початку XV ст.

№ п/п	Правитель Польщі	Кількість скарбів Поділля	Кількість галицько-руських грошків	Кількість Львівських напівгрошів	Місце правителя
1	Казимир III (1333–1370)	8	92	-	IV
2	Владислав Опольський (1372–1378)	14	162, в тому числі 8 із зображенням верхньосілезького орла	-	III
3	Людовік Угорський (1370–1382)	22	1397	-	I
4	Владислав Ягайло (1386–1434)	24	1310	14 скарбів, 208 монет	II
	Всього скарбів, монет	43	2961 (93,33%) грошків, 208 (6,67%) львівських півгрошів Разом 3169 монет		

Аналіз результатів дослідження знахідок засвідчує домінуючу роль в грошовому обігу Поділля львівських галицько-руських грошків часу правління короля Польщі Владислава Ягайла (1386–1434). Його квартники зафіксовані у 23 скарбах (1310 одиниць) та 208 львівських напівгрошів 1399–1414 рр. були присутні у 14 скарбах. Всього зафіксовані 1518 (49 %) монет цього правителя. На другому місці у подільських скарбових комплексах перебувають львівські квартники (1397 одиниць) Людовіка Угорського (1370–1382), вони присутні у 22 змішаних скарбах від 1 до 931 одиниць.

У 15 скарбах 70–80-х років XIV ст. нами зафіксовано 162 галицько-руських грошики двох видів намісника Червоної Русі Владислава Опольського (1372 –1378). Зображення верхньосілезького орла було зафіксоване на 8 галицько-руських грошиках 1386 р. Владислава Опольського, виявлених в останні роки у Хмельницькій, Вінницькій і Тернопільській областях [1]. Найменше знахідок квартників припадає на тезаврації короля Казимира III (1333 – 1370) – 92 одиниці містяться у 8 змішаних скарбах 50–70-х років XIV ст. Таким чином, у 43 подільських скарбах середини XIV – початку XV ст. зафіксовано 3169 срібних монет, відкарбованих на Львівському монетному дворі.

За даними Р. Шуста та А. Крижанівського станом на 2005 р. у 35 музейних та приватних колекціях України, Польщі, Угорщини, Росії, Молдавії, Австрії і США зареєструвано 87 галицько-руських грошків короля Людовіка Угорського (1370 – 1382), більше як 900 руських

грошиків і понад 400 львівських напівгрошів Владислава Ягайла (1386 – 1434) [21, с. 10]. Знахідки галицько-руських грошиків Казимира III та Владислава Опольського обраховувалися лише декількома десятками одиниць. Зокрема, львівськими дослідниками зафіксовано 11 грошиків другого типу Владислава Опольського, відкарбованих у Львові за період його другого правління у 1382 – 1386 рр. [21, с.10]. У нашій топографії присутні у Хмельницькій та Вінницькій областях 8 монет другого типу Владислава Опольського з двома гербами: левом – Галицької землі та верхньосілезьким орлом – родовим князівським гербом князя Владислава Опольського (смт. Смотрич, м. Немирів, с. Монастирок, с. Шендерів, с. Сатанівська Слобідка) [1, с. 180 – 182].

Найбільш об'ємний підйомний матеріал галицько-руських грошиків був зареєстрований у першій столиці Подільського князівства – Смотричі (сьогодні смт Смотрич Городоцького р-ну Хмельницької області) у 2012/2015 рр. Цей унікальний комплекс детально досліджений хмельницьким нумізмом Р.В. Саввовим. Із 1290 срібних монет 9 держав і князівств другої половини XIV ст.: Польщі, Чехії, Угорщини, Золотої Орди, Литви, Подільського, Київського, Новгород-Сіверського та Молдавського князівств у Смотрицькому скарбі присутні 1034 (80,15 %) галицько-руських грошиків м. Львова, з яких 931(90,03%) – короля Людовіка Угорського, 61 (5,89%) – Владислава Опольського та 42 (4,06%) грошики Казимира III [24, с. 10]. Серед монет смтрицького скарбу були присутні 50 срібних «подільських полугрошиків» Костянтина Коріатовича [5; 24].

Значна кількість львівських монет зафіксована у подільських скарбах, виявлених у: м. Тернопіль – 242 од. (2012 р.), с. Тендерів Тиврівського р-ну Вінницької області – 204 (2014 р.), с. Лисогірка Городоцького р-ну Хмельницької області – 186 од. (2011 р.), с. Стара Пісочна Городоцького р-ну Хмельницької області – 154 од. (2005 р.), с. Жорнище Іллінецького р-ну Вінницької області – 143 од. (2010 р.), с. Сатанівська Слобідка Городоцького р-ну Хмельницької області – 136 од. (2012 р.), с. Словіта Золочівського р-ну Тернопільської області – 107 од. (2015 р.), м. Сатанів Городоцького р-ну Хмельницької області – 85 од. (2010 р.) (Рис. 4) [1; 3; 4; 23; 24].

У 2018 р. О. Пінкасевиц та О. Бакалець опрацювали ще один скарб XIV ст. із Дунаєвського р-ну Хмельницької області, в якому присутні 38 квартників Владислава Ягайла (1386 – 1434) та 1 срібний денарій Марії Угорської (1384 –1385) (Рис. 3). Таким чином, виявлення і дослідження у 2003 – 2018 рр. подільськими нумізматами 36 нових скарбів (83, 3%) середини XIV – початку XV ст. є важливим внеском у дослідження грошового обігу Поділля та ролі галицько-руських грошиків і львівських напівгрошів не як місцевої галицької монети, а як міжрегіональної та міжнародної срібної обігової монети досліджуваного періоду.

По-друге, щодо встановлення метрологічних показників квартників та львівських напівгрошів, то вони в основному відповідають монетній стопі, хоча їх інтенсивне перебування в грошовому обігу Галичини і Поділля, призвело до значної потертості цих монет та втрати ваги на 1 – 8 %. По-третьє, у 43 подільських скарбах середини XIV – початку XV ст. зафіксовано 3169 срібних монет, відкарбованих на Львівському монетному дворі (це втричі більше ніж було відомо до 2005 р.). По-четверте, описані знахідки яскраво свідчать про масштабне карбування у Львові та широке використання грошиків та напівгрошів в грошовому обігу Галичини, Поділля та інших українських земель у середині XIV – на початку XV ст.

1. Бакалець О. А. Скарби Поділля XIV– середини XVII ст. Документи і матеріали: історико-нумізмічне дослідження / О.А. Бакалець. – Бар – Вінниця – Кам'янець-Подільський – Хмельницький – Київ, 2017. – 200 с.

2. Бакалець О.А. Скаби Барської землі Поділля. Монографія / О.А. Бакалець. – Бар – Вінниця, 2017. – 128

3. Бакалець О.А. Лисогірський та Юринський монетні скарби як джерела вивчення грошового обігу Поділля в XIV – на початку XVII ст. / О.А. Бакалець // Вісник Черкаського національного університету: історичні науки та джерелознавство. – Черкаси, 2013. – 22 (275). – С. 90– 94.

4. Бакалець О.А. Монети Подільського князівства кінця XIV ст. часу правління Костянтина Коріатовича: топографія знахідок /О.А. Бакалець, О.В. Пінкасевиц, В.О. Шапринський // Барська земля Поділля:

європейська спадщина та перспективи сталого розвитку. Збірник матеріалів IV Міжнародної конференції, присвяченої 615-й річниці першої документальної згадки про м. Ров, 475-й річниці надання м. Бар магдебурзького права та 150-річчю з дня народження М. С. Грушевського. – Бар: КПП БРД, 2016. – С. 182 – 198.

5. Бакалець О.А. Лічба та обіг грошей у Подільському князівстві у другій половині XIV ст. /О.А. Бакалець // Історичні студії суспільного прогресу. – 2017. – № 5. – С.11 – 24.

6. Бакалець О.А. Зображення холодної зброї на європейських монетах XIV – середини XVII ст. із скарбів Поділля/ О.А. Бакалець// II Міжнародна зброєзнавча конференція: тези доповідей. – Київ, 16 – 18 травня 2016 р. – С. 30–34.

7. Бакалець О.А. Молдавські монети на подільському ринку другої половини XIV – XV ст. (за скарбовими джерелами) /О.А. Бакалець //Наукові записки Вінницького ДПУ імені М. Коцюбинського. Серія: Історія: Вип. 25. – Вінниця, 2016. – С. 174 – 181.

8. Бакалець О.А. Роль польської монети в грошовому обігу Поділля (друга половина XIV – XVI ст.) /О.А. Бакалець // Вісник аграрної історії. – Київ – Слупськ, 2016. – Вип. 18. – С. 64 – 70.

9. Болсуновський К. В. Автономні монети Галицької Русі XIV – XV ст. / К. В. Болсуновський. – Київ, 1976. – 198 с.

10. Голиш Г.М. Основи нумізматики. Навчальний посібник / Г.М. Голиш. – Черкаси, 2006. – 315 с.

11. Дорофієва Н. В. З історії грошей України /Н.В. Дорофієва, З.М. Комарицька. – Львів: Львівський банківський ін-т НБУ, 2000. – 165 с.

12. Зварич В. В. З історії Львівського монетного двору в середині XVII ст. /В.В. Зварич // Архіви України. – 1971. – № 2. – С. 70.

13. Козубовський Г. А. Монетне карбування в Україні XIV–XV ст. /Г.А. Козубовський // Вісник НБУ. – 1996. – №1. – С. 76 – 83.

14. Котляр М. Ф. Грошовий обіг на території України доби феодалізму/ М.Ф. Котляр. – К.: Наук. думка, 1971. – 175 с.

15. Котляр М. Ф. Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV – XVIII ст. / М.Ф. Котляр. – К.: Наукова думка, 1981. – 240 с.

16. Котляр М. Ф. Монетні скарби Поділля як історичне джерело /М. Ф. Котляр//Тези доповідей [«V Подільська історико-краєзнавча конференція»]. – Кам'янець-Подільський, 1980. –С.151–152.

17. Котляр М. Ф. Грошовий ринок Галицької Русі другої половини XIV – першої чверті XV ст./ М.Ф. Котляр // Історичні джерела та їх використання. – Вип. 2. – К., 1966. – С.178 – 193.

18. Котляр М. Галицька Русь другої половини XIV – першої чверті XV ст. / М.Ф. Котляр. – К.: Наук. думка, 1968. – 100 с.

19. Крыжановський А. Находки монет Львовского монетного двора на юго-западных землях Великого княжества Литовского / А. Крыжановский // Международная нумизматическая конференция. Вильнюс, 23 – 25 мая 2012 г. Тезисы докладов. – С. 163 – 169.

20. Крыжановський А. Влияние галицкой монетной системы последней четверти 14 века на метрологические показатели монет Подольского князя Константина Кориатовича / А. Крыжановский // Numizmatika. – № 6, 2005. – С. 53–54.

21. Крижанівський А., Шуст Р. До генези іконографії та метрологічних показників Подільського князівства другої половини XIV ст./ Андрій Крижанівський, Роман Шуст //НумізMATика і фалеристика. – 2005. – № 2. – С. 8–10.

22. Нечитайло В. В. Каталог монет українських князівств XIV – XV ст. / В.В. Нечитайло. – К., 2011. – С. 21– 22.

23. Саввов Р.В. Подольский полугрош и денежное обращение в Подольском княжестве / Р.В. Саввов // Материалы Белорусской международной научно-практической нумизматической конференции. – Минск, 2015.

24. Саввов Р.В. Саввов Р. В. Скарб монет XIV ст. з-під Смотрича /Ростислав Саввов //Львівські нумізMATичні записки, ч. 8, 2013. – С. 10 –17.

25. Погорілець О. Г., Саввов Р. В. Про нові знахідки монет Подільського князівства /О.Г. Погорілець, Р. В. Саввов / НумізMATика і фалеристика. – 2007. – № 4. – С. 28 – 31.

26. Погорілець О. Г. Рахункові одиниці подільської землі і Галицької Русі «подільська копа» і «руська копа» (II пол. XIV – XV ст.) – до питання про виникнення і монетне наповнення /О.Г. Погорілець // Тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми нумізMATики у системі спеціальних галузей історичної науки» (5–6 листопада 2015 р.). – Кіровоград – Київ – Переяслав-Хмельницький, 2015. – С. 48 – 49.

27. Шостопал А. В. Монети XIV ст. карбовані на Поділлі /А. В. Шостопал //НумізMATика і фалеристика. – 2007. – № 2. – С. 24 – 26.

28. Шостопал А. В. Скарби Черкащини /А. В. Шостопал. – Черкаси, 2007. – 120 с.

29. Шуст Р.М. Нумізмати́ка. Історія грошового обігу та монетної справи в Україні. – Навч. посіб. / Р. М. Шуст. – К.: Знання, 2007. – 375 с.

Автор исследования делает попытку проанализировать и обобщить уже известные и нововведенные в научное обращение находки кладов монет XIV – начала XV вв., найденные на территории исторического Подолья, в которых присутствуют серебряные галицко-русские грошики и львовские полугроши Червонной Руси, показать их доминирующую роль среди массива зарубежных и местных денег исследуемого периода.

Важным средством для развития сельского хозяйства, ремесла и торговли, строительства укрепленных городов в Подольском княжестве второй половины XIV – начала XV вв. было появление в денежном обращении серебряных монет: пражских грошей королевства Чехии, джучидских дирхем Золотой Орды, коронных грошей, полугрошей, тернариев, денариев, медных пулов Польского королевства, денариев Великого княжества Литовского, Венгерского королевства, грошей, полугрошей Молдавского княжества, «подольских полугрошиков» Подольского княжества времени правления Константина Кориатовича (1380–1391). Собрана нами топография находок подольских монет исследуемого периода убедительно свидетельствует о масштабном использовании населением Подолья польских монет, в основном грошей, полугрошей и денариев.

*Галицко-русский грошик (квартник) – название серебряной монеты, которая чеканилась на Львовском монетном дворе после захвата польским королём Казимиром III (1333–1370) Львова и части земель Галицко-Волынского княжества после 1349 г. Грошик равнялся половине наиболее известного в Центральной и Восточной Европе пражского гроша чешских королей: Вацлава II (1278–1305), Яна Люксембургского (1310–1346), Карла I (1346–1378), Владислава IV (1378–1419). По мнению В.В. Зварича название квартник (по-польски *kwartnik* – четверть) происходит от серебряной польской монеты, которая равнялась 1/4 скойцу или 1/96 польской серебрянной гривны весом 200 г.*

Выявленные и исследованные в 2003–2018 гг. подольскими нумизматами 36 новых кладов (83,3%) середины XIV – начала XV в. есть важным вкладом в исследование денежного обращения Подолья, роли галицко-русских грошиков и львовских полугрошей не как местных галицких монет, а как межрегиональной и международной серебрянной обращающейся монеты исследуемого периода. Это первый вывод. Второе наблюдение касается установления метрологических показателей квартников и львовских полугрошей, то они в основном соответствуют монетной стопе, хотя их интенсивное пребывание в денежном обращении Галиции и Подолья привело к значительной изношенности этих монет и потери веса на 1–8%. В-третьих, в 43 подольских кладах середины XIV – начала XV в. зарегистрировано 3169 серебрянных монет, отчеканенных на Львовском монетном дворе (это в три раза больше, чем было известно до 2005 г.). В-четвёртых, описанные находки убедительно свидетельствуют о масштабной чеканке во Львове и широком использовании грошиков и полугрошей в денежном обращении Галиции, Подолья, других украинских земель середины XIV – начала XV в.

Ключевые слова: Галицкая (Червонная) Русь, пражский грош, галицко-русский грошик, квартник, львовский полугрош, медный пул, монетный двор, подольский полугрошик.

The author of the article is trying to analyze and generalize the well-known and newly discovered coins of the 14th–15th centuries found in the historical Podilia, which are presenting silver Galician-Rus groschen and Lviv semi-groschen of Red Rus, and showing their dominant role among the array of outlandish and local money of the investigated period.

An important means for the development of agriculture and trade, the construction of fortified cities in the Podilia Principality of the second half of the 14th to 15th centuries was the circulation of silver coins: Prague groschen of the Czech kingdom, Juchi Dirhams of the Golden Horde, crown groschen, semi-groschen, ternary, denarius, copper pūls of the Polish kingdom, the denarius of the Grand Duchy of Lithuania, Hungarian kingdom, groschen and semi-groschen of the Moldavian principality, "Podilia półgroszek" of the reign of Constantine Koriatovich (1380–1391).

The topography of the collected coins convincingly proves the large-scale use by the Podilia population of Polish coins, mainly groschen, semi-groschen and denarius. We recorded 101 Podilia

treasures of the second half of the 14th and 15th centuries, 43 of them are Galician-Rus groschen and Vladislav Yagailo's semi-groschen, minted at the Lviv Mint.

Well-known in Ukraine and abroad, numismatists: M. F. Kotlyar [18; 19; 20; 21; 22], V. Zvarych [14; 15], A. L. Kryzhanivsky [23; 25; 26], R. Shust [14; 33], O. H. Pogorilets [29; 30; 31], R. V. Savov [27; 28; 29], A. V. Shostopal [31; 32], O. A. Bakalets [1 – 8], H. M. Holysh [10], K. Bolsunovsky [11], V. K. Hulelman [12], G. A. Kozubovchyk [16; 17], N.V. Dorofeyeva, Z.M. Komarynskaya [13] and other researchers have investigated the problem of the silver Galician-Rus groschen emergence and circulation, Lviv semi-groschen and copper pūls, minted at the Lviv Mint during 1351–1408, their participation in the internal and external trade of Galician (Red) Rus, Podilia and other lands of Ukraine, Lithuania, Poland, Moldova.

Galician-Rus groschen is the name of a silver coin which was minted in the Lviv Mint after occupation of the Polish king Casimir III the Great (1333–1370) in Lviv and parts of the lands of the Galician-Volyn principality in 1349. The groschen was equal to half the Prague groschen of the Czech kings: Vaclav II (1278–1305), John of Bohemia (1310–1346), Charles I (1346–1378), Vladislaus II (1378–1419) [2]. In our topography of Galician Rus groschen and Lviv semi-groschen ranked first in the monetary circulation of Podilia from the 14th and early 15th centuries.

Prague groschen in the 14th century occupies only the third place in the monetary circulation of the region, they are in 19 (33.64%) treasures of 62 investigated. In the 15th century they already rank first – this part is contained 20 mixed treasure complexes (52.63%) out of 38 registered in the areas of Podilia. The analysis of the research's results confirms the dominant role in the monetary circulation of the Podilia of the Lviv Galician-Rus groschen during the reign of the King of Poland Wladyslaw II Jagiello (1386–1434). His Galician-Rus groschen was recorded in 23 treasures (1310 units). 14 treasures of the early 14th century contain 208 Lviv semi-groschen (1399–1414). In the second place in Podilia treasures there are Galician-Rus groschen (1397 units) by Louis I of Hungary (1370–1382), which are in 22 mixed treasures (1 to 931 units).

There are also 162 Galician-Rus groschen of the Red Rus governor Vladislaus II of Opole (1372–1378) in 15 treasures. Silesian eagle was recorded on Galician-Rus groschen of Vladislaus II of Opole in Khmelnytsky, Vinnytsia and Ternopil regions. The smallest find of the Galician-Rus groschen comes from the times of the King Casimir II the Just (1333–1370) – 92 units contained in 8 mixed treasures of 50–70 years of the 14th century.

So, in 43 Podilia treasures in the middle of the 14th – early 15th centuries 3159 silver coins minted at the Lviv Mint were recorded. These findings clearly testify to their large-scale minting in Lviv and the widespread use in the monetary circulation of Galicia, Podilia and other Ukrainian lands during the studied period.

Key words: Galician (Red) Rus, Prague money, Galician-Rus groschen, Lviv semi-groschen, a copper pūls, a mint, Podilia pól groszek.

1. Bakalets O.A. Skarby Podillia XIV – seredyiny XVII st. Dokumenty ta materialy. – Bar-Vinnytsia – Kamianets – Podilskyi – Khmelnytskyi – Kyiv, 2017. – 200 s., il.
2. Bakalets O.A. Skaby Barskoi zemli Podillia: istoryko-numizmatychnе doslidzhennia (XIV – pochatku XV st.) / O.A. Bakalets. – Bar – Vinnytsia, 2017. – 128 s.
3. Bakalets O.A. Lysohirskyi ta Yurynetskyi monetni skarby yak dzherela vyvchennia hroshovoho obihu Podillia v XIII – pochatku XVII st. / O.A. Bakalets // Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu: istorychni nauky ta dzhereloznavstvo. – Cherkasy, 2013. – № 22 (275). – S. 90 – 95.
4. Bakalets O.A. Monety Podilskoho kniazivstva kintsia XIV st. chasu pravlinnia Kostiantyna Koriatovycha: topografiiia znakhidok / O. A. Bakalets, O. V. Pinkasevych, V. O. Shaprynskyi // Barska zemlia Podillia: yevropeiska spadshchyna ta perspektyvy staloho rozvytku. Zbirnyk materialiv IV Mizhnarodnoi konferentsii, prysviachenoї 615-y richnytsi pershoї dokumentalnoi zghadky pro m. Rov, 475-y richnytsi nadannia m. Bar mahdeburzkoho prava ta 150-richchiu z dnia narodzhennia M. S. Hrushevskoho. – Bar: KPP BRD, 2016. – S. 18 – 198.
5. Bakalets O. A. Counting and the circulation of money in the Podillia principality in the second half of the XIV century. / O. A. Bakalets // Historical studios of the public progress. – 2017. – № 5. – S. 11 – 24.
6. Bakalets O. A. Zobrazhennia kholodnoi zbroi na yevropeiskykh monetakh XIV – seredyiny XVII st. z skarbiv Podillia / O. A. Bakalets // II Mizhnarodna zbroieznavcha konferentsiia: tezy dopovidei. – Kyiv, 16 – 18 travnia 2016 r. – S. 30 – 34.

7. Bakalets O. A. Moldavski monety na podilskomu rynku druhoi polovyny XIV – XV st. (za skarbovymy dzherelamy)/O.A. Bakalets / Naukovi zapysky Vinnytskoho DPU im. M. Kotsiubynskoho. Seria: Istoriia: Vyp. 25. – Vinnytsia, 2016. – S. 132 – 151.
8. Bakalets O. A. Rol polskoi monety v hroshovomu obi hu Podillia (druga polovyna XIV – XVI st.// Visnyk aharnoi istorii. Natsionalnyi universytet bioresurs ivi pryrodokorystuvannia Ukrainy. – Kyiv – Slupsk, 2016. – Vyp. 18. – S. 64 –70.
9. Bolsunovsky KV Autonomous coins of Galician Russ XIV – XV centuries / K.V. Bolsunovsky – Kyiv, 1976. – 198 p.
10. Golish G.M. Fundamentals of Numismatics, Textbook / G.M. Golish Cherkasy, 2006.– 315 p.
11. Dorofieva N.V. From History of Money of Ukraine /N.V. Dorofeev, Z.M. Komaritskaya – Lviv: Lviv Banking Institute of the NBU, 2000. – 165 p.
12. Zvorych V. V. 3 stories of the Lviv Mint in the middle of the XVII century / B.B. Zvorych // Archives of Ukraine. – 1971. – № 2.
13. Kozubovskiy H. A. Monet ne karbuвання v Ukraini XIV – XVst. / H. A. Kozubovskiy // Visnyk NBU. – 1996. № – 1. – S. 76 – 83.
14. Kotliar M. F. Hroshovyi obih na terytorii Ukrainy do by feodalizmu / M. F. Kotliar. – K.: Naukova dumka, 1971. –175 s.
15. Kotliar M. F. Narysy istorii ob ihuy luch by monet na Ukraini XIV - XVIII st. / M. E. Kotliar. – K.: Naukova dumka, 1981. – 240 s.
16. Kotlyar M. F. Monetary Treasures Podillya Historical as a source / M. F. Kotlyar // Proceedings of the Thesis [in the Podilsky Historical and painting Conference]. – Kamyanets-Podilsky, 1980. – p.151 – 152.
17. Kotlyar M. F. Money Market Galician Russ the other half of the XIV – the first quarter of the XV century / M. F. Kotlyar // Historical sources and usage. – Whip 2 K., 1966. – p. 178 – 193.
18. Kotlyar M. F. Halytska Russ of the second half of the XIV and the first quarter of the XV century. Art. / M. F. Kotlyar – K. : Science. opinion, 1968. – 100 s.
19. Krizhanovsky A. Finds of coins of Lviv mint in the South-Western lands Of the Grand Duchy of Lithuania/ A. Krizhanovsky //International numismatic conference. Vilnius, 23 – 25 may 2012 Thesis of reports. – P. 163 – 169.
20. Kryzhanovskyy A. Influence of the Galician coin system of the last quarter the 14th century on the metrological indicators of the coins Podolsky Prince Constantine Koriatovich / A. Kryzhanovsky // Numizmatika. – № 6, 2005. – C. 53 – 54.
21. Kryzhanivsky A., Shust R. To iconography and metrological indices of genesis Podilsk principdom of the other half of the 14th century / Andriy Kryzhanivsky, Roman Shust // Numismatics and phalerism. – 2005. – № 2. – pp. 8 – 10,
22. Nechitaylo. V. V. Catalog of coins of Ukrainian princes of the XIV – XV centuries / V. V. Nechitaylo. – K., 2011. – P. 21 – 22.
23. Savvov R. Podolskiy poluhrosh i denezhnoe obrashchenye v Podolskom kniazhestve // Materyaly Belorusskoi mezhdunarodnoi nauchno-praktycheskoi numyzymatycheskoi konferentsyy. – Mynsk, 2015.
24. Savvov R. V. Skarb monet XIV st. z-pid Smotrycha /R. V. Savvov // Lvivski numizmatychni zapysky, ch. 8, 2013. – S. 10 – 17.
25. Pohorilets O. H., Savvov R. Pro novi znakhidky monet podilskoho kniazivstva / O. H. Pohorilets, R. V. Savvov //Numizmatyka i falerystyka. – 2007. – № 4. – S. 28 – 31.
26. Pohorilets O. H. Rakhunkovi odynytsi podilskoi zemli i Halytskoi Rusi «podilska kopa» i «ruska kopa» (II pol. XIV – XV st.) – do pytannia pro vynyknennia i monetne napovnennia / O. H. Pohorilets // Tezy dopovidei III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Aktualni problemy numizmatyky u systemi spetsialnykh haluzei istorychnoi nauky» (5 – 6 lystopada 2015 r.). – Kirovohrad – Kyiv – Pereiaslav-Khmelnyskyi, 2015. – S. 48 – 49.
27. Shostopal A. Monety XIV st. karbovani na Podilli/ A. Shostopal //Numizmatyka i falerystyka. – 2007. – № 2. – S. 24 – 26.
28. Shostopal A. Skarby Cherkashchyny. – Cherkasy, 2007. – 120 s.
29. Shust R.M. Numismatics. The history of monetary circulation and monetary affairs in Ukraine. – Educational picker / R. M. Shust. – K.: Knowledge, 2007. – 375 p.

Додатки

Рис. 1. Галицько-руські грошики, празький гріш та краківський гріш другої половини XIV ст. із окремих знахідок Поділля 2017 р.

Рис. 2. Галицько-руський грошик Людовіка Угорського та дирхеми Золотої Орди кінця XIV ст. з-під м. Хмельницького (2016 р.)

Рис. 3. Частина срібних квартників Владислава Ягайла (1386–1434) із скарбу 2018 р. з Дунаєвецького р-ну Хмельницької області

1. Польща, Казимир III (1333–1370), галицько-руський грошик б.д. Вага 1,32 г. С. Польний Мукарів Городоцький р-н Хмельницької області, 2014 р.

2. Польща, Казимир III (1333–1370), руський грошик. Вага 1 г, діаметр 18,5 мм С. Сатанівська Слобідка Городоцький р-н Хмельницької області, 2012 р.

3. Польща, Владислав Опольський (1372–1379), галицько-руський грошик м. Львова. Вага 1,25 г. Снт. Смотрич Кам'янець-Подільський р-н Хмельницької обл., 2012 р.

4. Польща, Владислав Опольський (1372–1379), галицько-руський грошик Вага 1,1 г, діаметр 18 мм. Снт. Смотрич Кам'янець-Подільський р-н Хмельницької області, 2012 р.

5. Польща, кварталник Владислава Опольського із верхньосілезьким орлом в круговому обрамленні, карбований в Львові у 1386 р. Хмельницька область, 2012 р.

6. Польща, кварталник Владислава Опольського із верхньосілезьким орлом в круговому обрамленні, карбований в м. Львові у 1386 р. С. Словіта Золочівський р-н Тернопільської області, 2015 р.

7. Польща, Людовік Угорський (1342–1382), галицько-руський грошик. Вага 1,02 г. Снт. Смотрич Кам'янець-Подільський р-н Хмельницької області, 2012 р.

8. Польща, Людовік Угорський (1342–1382), галицько-руський грошик м. Львова. Вага 1,01 г, діаметр 18 мм. М. Хмельницький, 2016 р.

9. Польща, Людовік Угорський (1342–1382), галицько-руський грошик м. Львова. Вага 1,09 г. С. Сатанівська Слобідка Городецького р-ну Хмельницької області, 2012 р.

10. Польща, Людовік Угорський (1342–1382), галицько-руський грошик. Вага 1,02 г С. Ялтушків Барського р-ну Вінницької області, 2012 р.

11. Польща, Людовік Угорський (1342–1382), галицько-руський грошик м. Львова. Вага 1.0 г, діаметр 18 мм. С. Павлівка Тальнівський р-н Черкаської області, 2016 р.

12. Польща, Людовік Угорський (1342–1382), галицько-руський грошик м. Львова. С. Словіта Золочівський р-н Тернопільської області, 2015 р.

13. Угорщина, Марія Угорська (1384/1385). Срібний денарій 1385 р. б.д. Дунаєвецький р-н Хмельницької області, 2018 р.

14. Польща, Владислав II Ягайло (1386–1434), півгріш (м. Львів). Вага 0,97 г. С. Ялтушків Барського р-ну Вінницької області, 2012 р.

Рис. 4. Квартники та напівгроші м. Львова з подільських скарбів XIV ст.